

Bierkowski, Tadeusz

Działalność Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej RP w Olsztynie w latach 1946-1948

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 3-20

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tadeusz Bierkowski

DZIAŁALNOŚĆ TOWARZYSTWA TEATRU I MUZYKI LUDOWEJ RP W OLSZTYNIE W LATACH 1946—1948

1. POWSTANIE ODDZIAŁU WOJEWÓDZKIEGO TOWARZYSTWA TEATRU I MUZYKI LUDOWEJ W OLSZTYNIE

Powołanie na terenie Warmii i Mazur Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej było wydarzeniem dużej wagi. Odegrało ono rolę inspirującą w rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego, zaś dorobek organizacyjny oraz doświadczenia nabyte w trakcie działalności aktywizowały w latach następnych wiele środowisk naszego regionu. Nie znamy dokładnej daty i okoliczności powołania w Olsztynie Oddziału Wojewódzkiego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej RP. Mieczysław Porzuczek stwierdza, że „Towarzystwo Teatru i Muzyki Ludowej utworzone oficjalnie z inicjatywy kilku działaczy kulturalno-oświatowych 19 marca 1946 roku, działało praktycznie już w końcu 1945 roku”¹, natomiast Zygmunt Lietz podaje, że Towarzystwo Teatru i Muzyki Ludowej powstało w 1945 roku², zaś w innym miejscu, że w marcu 1946 roku³.

Fakt powstania Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej w Olsztynie w 1945 roku budzi wątpliwości. Otóż po wyzwoleniu, w sierpniu 1945 roku, grono działaczy w Warszawie podjęło przygotowania do wznowienia działalności Zarządu Głównego Związku Teatrów Ludowych. Tymczasowy Zarząd Główny ukonstytuował się 5 listopada 1945 roku, na którym to posiedzeniu przyjęto statut oraz oficjalną nazwę Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej RP. Działalność organizacyjną w terenie rozpoczęto dopiero od połowy listopada 1945 roku, ale bez rezultatu. Z rozmowy, jaką przeprowadził autor niniejszego artykułu w 1965 roku z Władysławem Dziedzicem, kierownikiem Biura Zarządu Głównego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej w latach 1945—1948 wynikało, że Zarząd Główny ubiegał się o nawiązanie kontaktu z działaczami olsztyńskimi w grudniu 1945 roku, ale bez rezultatu. W sprawozdaniu naczelnika Wydziału Kultury z 12 grudnia 1945 roku stwierdzono, że „referenci powiatów sygnalizują obudzenie się ruchu w dziedzinie teatrów amatorskich. Na razie ruch ten nie wyszedł poza stadium zaczątkowe. Gdy nieco okrzepnie, dążyć będą do stworzenia

¹ M. Porzuczek, *20 lat, Teatr Ludowy*, 1965, nr 12, s. 2.

² Z. Lietz, *Niektóre problemy organizacji życia kulturalnego na Warmii i Mazurach w latach 1945—1946*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1968, nr 2, s. 304.

³ Z. Lietz, *Ruch ludowy a polityka kulturalna na wsi olsztyńskiej w latach 1945—1970*, *Wiś Współczesna*, 1973, nr 7, s. 140.

Związku teatrów amatorskich z siedzibą w Olsztynie"⁴. Jak wynika z tej relacji, dopiero planowano zorganizowanie Towarzystwa. W grudniu 1945 roku Kuratorium Okręgu Szkolnego podjęło organizowanie kursów dla działaczy oświatowych oraz kursu świetlicowego, przeznaczonego dla działaczy teatru amatorskiego. O pomoc w tej sprawie zwrócono się do Ministerstwa Oświaty. Ministerstwo Oświaty zleciło Zarządowi Głównemu Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej realizację kursu świetlicowego. Kurs odbył się w Olsztynie w dniach od 27 grudnia 1945 do 7 stycznia 1946 roku. Kierownikiem pedagogicznym kursu był pracownik Zarządu Głównego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej Stanisław Iłowski, jednym z wykładowców Władysław Dziedzic. Z ramienia Kuratorium Szkolnego w Olsztynie opiekę sprawowali Józef Knotz, Tadeusz Gączowski i Franciszek Sajdak, a współpracowali również działacze olsztyńscy Kazimierz Pawłowski i Emilia Sukertowa-Biedrawina⁵. Dopiero podczas kursu przedstawiciele Zarządu Głównego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej — Stanisław Iłowski i Władysław Dziedzic — nawiązali bezpośredni kontakt z przyszłymi organizatorami Oddziału Wojewódzkiego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej: Józefem Knotzem, Tadeuszem Gączowskim i dr. Władysławem Gębikiem. Jak podaje we wspomnieniach Stanisław Iłowski, „kurs ten przyczynił się również do powołania pierwszej organizacji opiekującej się ruchem amatorskim tj. Wojewódzkiego Związku Teatrów i Chórów Ludowych”⁶. Pierwsza konkretna wzmianka o potrzebie powołania Oddziału Wojewódzkiego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej w Olsztynie odnosi się do 15 stycznia 1946 roku. Otóż w tym dniu na posiedzeniu Komisji Nauki i Kultury, przy omawianiu planów związanych z rozwojem oświaty dorosłych stwierdzono, iż z tą sprawą „wiąże się ściśle kwestia zorganizowania Okręgowego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej Okręgu Mazurskiego, a w jego ramach: a) okręgowej szatni teatralnej; b) biblioteki teatralnej; c) działu teatru kukielkowego; d) powołanie instruktorów: teatralnego, teatru kukielek, chórów i orkiestr ludowych; e) przygotowania kierowników i pracowników placówek terenowych”⁷.

Zatem przygotowania do powołania Oddziału Wojewódzkiego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej podjęło grono działaczy oświatowych, pracujących w Kuratorium Okręgu Szkolnego. Decyzja o powołaniu Wojewódzkiego Oddziału Towarzystwa zapadła nie wcześniej niż w styczniu 1946 roku. Komitet Organizacyjny mógł więc powstać po 15 stycznia 1946 roku, gdyż na wspomnianym wyżej posiedzeniu Komisji Nauki i Kultury nie wymienia się żadnych organizatorów, lecz wskazuje się tylko na potrzebę powołania Towarzystwa. Dopiero po powołaniu Komitetu Organizacyjnego w Olsztynie, Zarząd Główny Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej na posiedzeniu 18 lutego 1946 roku podjął uchwałę „mocą której na podstawie § 27 Statutu Towarzystwa upoważniono Tymczasowy Komitet Organizacyjny do założenia w mieście Olsztynie Oddziału Wojewódzkiego Towarzystwa Teatru i Muzyki

⁴ Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej WAPO), Urząd Pełnomocnika Rządu RP, sygn. 217, Sprawozdanie Wydziału Kultury za XI 1945.

⁵ Kuratorium Okręgu Szkolnego — Oddział Oświaty i Kultury Dorosłych (dalej KOS-OIKD), Sprawozdanie Zarządu Głównego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej z 6 II 1946 (odpis w posiadaniu autora).

⁶ S. Iłowski, *Olsztyńskie wspomnienia sprzed 20 lat*, Teatr Ludowy, 1965, nr 12, ss. 24 n. (autor użył nazwy Związek Teatrów i Chórów Ludowych — nazwa ta została przyjęta dopiero po reaktywowaniu Związku w 1957 r.).

⁷ WAPO, Urząd Pełnomocnika Rządu RP, sygn. 217, Sprawozdanie i wnioski z Komisji Nauki i Kultury z 15 I 1946.

Ludowej i przyjęcie nazwy Mazurski Oddział Wojewódzki Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej”⁸.

Głównymi członkami Komitetu Organizacyjnego byli: dr Władysław Gębik, Józef Knotz i Tadeusz Gączowski. Po uzyskaniu zezwolenia Zarządu Głównego na założenie Oddziału Wojewódzkiego w Olsztynie, powołano Tymczasowy Zarząd Okręgowy Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej. Fakt powołania Oddziału odnotował naczelnik Wydziału Kultury i Sztuki w Olsztynie w sprawozdaniu za luty 1946 roku, donosząc Ministerstwu, iż „powstał w Olsztynie Oddział Wojewódzki Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej, którego zostałem pierwszym wiceprzewodniczącym”⁹. 19 marca 1946 roku Tymczasowy Zarząd Wojewódzki Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej zgłosił Towarzystwo do rejestracji w Urzędzie Wojewódzkim w Olsztynie, podając jednocześnie jego skład osobowy. Siedziba Towarzystwa mieściła się w Kuratorium Okręgu Szkolnego w Olsztynie (ul. Kościuszki 23)¹⁰. Zatem Tymczasowy Zarząd Wojewódzki ukonstytuował się w czasie po 18 lutego 1946 roku (data uzyskania zezwolenia zarządu Głównego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej na powołanie Oddziału Wojewódzkiego) a przed 19 marca 1946 roku, zgłoszeniem Towarzystwa do zarejestrowania. W korespondencji tegoż Towarzystwa oraz sprawozdaniach za lata 1945/1946 i 1946/1947, datę 19 marca przyjmuje się jako powołanie Oddziału Wojewódzkiego Towarzystwa w Olsztynie¹¹. Tymczasowy Zarząd Towarzystwa ukonstytuował się przed 19 marca 1946 roku, gdyż przed ową datą odbył już kilka posiedzeń, zaś 16 marca podjęto i przedyskutowano projekt zorganizowania wielu uroczystości regionalnych pod ogólną nazwą „Dni kultury ludowej warmińsko-mazurskiej”. Na owym posiedzeniu przedstawiono więc projekt przyszłych „Godów wiosennych”. Na czele komitetu honorowego „Godów” stanął wojewoda dr Zygmunt Robel¹². Zatem najprawdopodobniej Tymczasowy Zarząd Wojewódzki Oddziału Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej w Olsztynie ukonstytuował się w dniach od 19 lutego do końca tegoż miesiąca. Jednak ze względu na to, iż sami założyciele za datę powołania Oddziału Wojewódzkiego Towarzystwa przyjmują 19 marca 1946 roku, a więc datę zgłoszenia placówki do rejestracji, należy ją przyjąć jako najbardziej właściwą. Zgłoszenie Towarzystwa o zarejestrowanie było przejawem oficjalnego podjęcia działalności prawnej, zgodnie z obowiązującym w Polsce „Prawem o Stowarzyszeniach” (Dziennik Ustaw RP nr 94 poz. 808 z 1932 r.).

Przewodniczącym Tymczasowego Zarządu Wojewódzkiego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej w Olsztynie został główny jego inicjator i organizator dr Władysław Gębik — naczelnik Wydziału Szkolnictwa Ogólnokształcącego w Kuratorium, pierwszym wiceprzewodniczącym inżynier Jan Grabowski — naczelnik Wydziału Kultury i Sztuki, drugim wiceprzewodniczącym Jan Dębski — naczelnik Urzędu

⁸ WAPO, II/163/8/118, Pismo Zarządu Głównego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej do Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie z 16 IV 1946.

⁹ WAPO, II/163/8/118, Sprawozdanie naczelnika Wydziału Kultury i Sztuki za II 1946.

¹⁰ WAPO, II/163/8/118, Pismo Tymczasowego Zarządu Okręgu Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej do Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie z 19 III 1946.

¹¹ Towarzystwo Kultury Teatralnej — Zarząd Wojewódzki w Olsztynie (dalej TKT), Sprawozdanie z działalności Oddziału Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej za lata 1945/1946, oraz sprawozdanie z działalności Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej za lata 1946/1947 w okręgu olsztyńskim (teczka nie uporządkowana, bez sygnatur).

¹² *Dni Kultury Ludowej organizuje Towarzystwo Teatru i Muzyki Ludowej w Olsztynie*, Wiadomości Mazurskie, 1946, nr 66 z 19 III.

Informacji i Propagandy, skarbnikiem Zofia Kottik — nauczycielka Gimnazjum Żeńskiego, sekretarzem Stanisław Zacharuk — nauczyciel Gimnazjum Żeńskiego. Na ogólną liczbę 16 członków Zarządu, 13 osób reprezentowało Kuratorium lub szkoły średnie w Olsztynie¹³.

2. DZIAŁALNOŚĆ WOJEWÓDZKIEGO ODDZIAŁU TOWARZYSTWA TEATRU I MUZYKI LUDOWEJ W OLSZTYNIE

Zarząd Główny Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej przyjął następujący kierunek działania: „Towarzystwo doceniając znaczenie przeżyć artystycznych w rozwoju duchowym człowieka ma na celu upowszechnienie i doskonalenie działalności społecznej w dziedzinie teatrów, chórów i muzyki oraz tworzenie warunków do korzystania przez najszersze warstwy społeczne z dorobku kulturalnego narodu i czynnego ich udziału w tworzeniu nowych wartości kulturalnych”¹⁴. Powstały Oddział Wojewódzki Towarzystwa w Olsztynie nie przejął dosłownie zadań statutowych Zarządu Głównego, lecz dostosował je do potrzeb aktualnej polityki regionu. Towarzystwo mając na uwadze specyfikę regionu „postawiło sobie za cel realizowanie postanowień statutowych w taki sposób, ażeby przez pracę na odcinku teatru i muzyki przyspieszyć proces repolonizacji i włączenia Ziemi Warmii i Mazur w jeden wspólny organizm nie tylko gospodarczy, ale kulturalny Polski”¹⁵. Tak rozumiana działalność miała polegać na:

— ściślej powiązaniu działalności kulturalnej z działalnością oświaty i wychowania dorosłych;

— świadomym włączeniu działalności Towarzystwa w nurt życia regionu, a w szczególności w problematykę repolonizacji i integracji ludności;

— oparciu całej działalności programowej Towarzystwa o postępowe tradycje kultury polskiej — opowiedzeniu się po stronie kultury demokratycznej;

— uznaniu w pracach Towarzystwa kultury warmińsko-mazurskiej za równorzędną wartość kulturotwórczą z innymi regionami i nadanie jej dużego waloru ideowo-wychowawczego w procesie zarówno repolonizacji, jak i integracji.

Takiemu stanowisku dawano wyraz w wielu wypowiedziach na łamach współczesnych czasopism¹⁶, jak też w codziennej realizacji programu Towarzystwa. Już

¹³ WAPO, II/163/8/118, Pismo Tymczasowego Zarządu Wojewódzkiego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej, do Urzędu Wojewódzkiego z 19 III 1946. W skład Zarządu weszli ponadto Irena Pawłowska — dyrektor Gimnazjum Żeńskiego, Jadwiga Linder — nauczycielka Gimnazjum Żeńskiego oraz Stefan Stokowski, Tadeusz Gączowski i Maria Zientara z Kuratorium, Jadwiga Kontrymowicz — Gimnazjum Krawieckie, Aleksander Brückner — nauczyciel; Komisję Rewizyjną tworzyli przewodniczący Kazimierz Pietrzak — Związek Rewizyjny „Społem” i członkowie: Władysława Muzolfowa — nauczycielka Gimnazjum Krawieckiego oraz Gabriela Rudzińska — nauczycielka Gimnazjum Żeńskiego.

¹⁴ WAPO, II/163/8/118, Statut Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej RP.

¹⁵ TKT, Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej za lata 1946/1947 w okręgu mazurskim.

¹⁶ W. Gębik, *Praca w zespołach teatralnych na Ziemiach Odzyskanych*, Teatr Ludowy, 1947, nr 9, ss. 415—418; Jotemko, *Praca świetlicy*, Świetlica Warmińsko-Mazurska, 1946, ss. 17—19; R. Wroczyński, *Zadania specjalne pracownika oświatowego na Ziemiach Zachodnich*, Praca Oświatowa, 1946, nr 1, ss. 9—13; T. Więkowski, *Domy społeczne na Ziemiach Odzyskanych*, Praca Oświatowa, 1948, nr 8—10, ss. 253—259.

w marcu 1946 roku na pierwszych posiedzeniach Zarządu Towarzystwa podnoszono konieczność przystąpienia do najrychlejszego zebrania i opisanie starych, wymierających melodii ludowych warmińskich i mazurskich¹⁷. Nawiązując do kultury ludowej przedstawicieli różnych regionów, jak i kultury ludowej autochtonów, usiłowano znaleźć nowy „wyraz artystyczny dla treści życia kulturalnego regionu”¹⁸ jako elementu kultury ogólnopolskiej. W działalności kulturalnej poważną rolę wyznaczono teatrowi amatorskiemu na Warmii i Mazurach. Uznano, iż „dobrze zorganizowana praca w zespole teatralnym na terenach ludnościowo mieszanym przyczyni się znakomicie do przyspieszenia procesu repolonizacji tych terenów i szybszego włączenia ich w jeden wspólny polski organizm [...]. Dla ludności autochtonicznej próby teatralne będą często niczym innym jak lekcjami języka polskiego, lekcjami bardzo interesującymi i często skuteczniejszymi od kursów repolonizacyjnych. Poza tym zbliżenie pomiędzy ludnością napływową a tubylczą we wspólnej świetlicy, we wspólnym wysiłku i w miłej atmosferze, jaka zwykle cechuje pracę w zespołach teatralnych, przyczyni się do złagodzenia wielu konfliktów, jakie w związku ze zmianą stosunków geopolitycznych zaistniały na Ziemiach Zachodnich”¹⁹.

Mając tak określony cel działania, przystąpiono do zorganizowania na Warmii i Mazurach pierwszej imprezy o zasięgu ogólnopolskim, a mianowicie „Godów wiosennych”. Była to impreza bardzo starannie przygotowana, zadziwiająca rozmachem i doskonałością organizacji, wykonanej wyłącznie siłami społecznymi²⁰. „Gody wiosenne” były pomyślane jako wielkie widowisko regionalne połączone z ogólnopolskim zjazdem pisarzy i zlotem reprezentacji zespołów artystycznych ze wszystkich regionów Polski. Próbowano w ten sposób znaleźć nową formę dla ogólnopolskich „Świąt Młodzieży”, które powtarzane co roku na wiosnę dałyby młodzieży możliwość wyżycia się na polu artystycznym i literackim. W roku 1946 z racji aktualnych potrzeb społeczno-politycznych imprezę potraktowano znacznie szerzej jako:

1. „Warmińsko-Mazurskie święto powrotu wszystkich Ziemi Odzyskanych na łono Macierzy;
2. Uroczysty akt wniesienia dotychczasowego dorobku kultury ludu warmińskiego i mazurskiego do ogólnej skarbnicy polskiej kultury narodowej;
3. Zbiorowy akt woli narodu polskiego zadokumentowania przed światem, że Powsie, Warmia, Mazury ziemie od wieków polskie są i polskimi pozostaną”²¹.

Na całość imprezy, która odbyła się w Olsztynie w dniach 9–11 czerwca 1946 roku złożyły się: wystawa regionalna w Muzeum Mazurskim, widowisko obrzędowe obrazujące dzieje walki ludu warmińsko-mazurskiego z germanizacją, festiwal zespołów śpiewających, pokazy zespołów artystycznych z województw białostockiego, gdańskiego, katowickiego, warszawskiego i olsztyńskiego. W części regionalnej był bogato reprezentowany folklor warmińsko-mazurski²². Ponadto, poza częścią wi-

¹⁷ WAPO, Urząd Pełnomocnika Rządu RP, sygn. 217, Sprawozdanie Wydziału Kultury i Sztuki za III 1946.

¹⁸ K. Pietrzak-Pawłowski, *Promieniowanie kulturalne Olsztyna*, Przegląd Zachodni, 1946, nr 10, ss. 864–867.

¹⁹ W. Gębik, op. cit., s. 415–418.

²⁰ WAPO, II/265/2, Tymczasowa Instrukcja Komitetu Organizacyjnego I Ogólnopolskich „Godów Wiosennych” na Mazurach.

²¹ WAPO, II/163/87, Biuletyn nr 2 Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej RP na Okręg Mazurski z 29 III 1946 (powielacz).

²² „Gody Wiosenne” w Olsztynie — wielkie ogólnopolskie widowisko regionalne, Wiadomości Mazurskie, 1946, nr 133 z 13 VI.

dowiskowo-artystyczną, „Gody wiosenne” miały charakter imprezy politycznej. W Olsztynie z tej okazji odbył się zjazd dziennikarzy, odbyto wiele konferencji na tematy regionu. Na imprezę przybyli też minister oświaty Czesław Wycech i minister informacji i propagandy Stefan Matuszewski, którzy wygłosili przemówienia na zorganizowanym wiecu w Olsztynie²³. Impreza ta na tle wszystkich imprez masowych, jakie odbyły się w kraju w 1946 roku, uznana została za najbardziej udaną, gdyż jak stwierdzono, „nie było w roku bieżącym drugiej ochotniczej imprezy widowiskowo-artystycznej o takim zasięgu, a jednocześnie o pewnym dość wyrównanym poziomie artystycznym, którą by można było zestawić z olsztyńskimi «Godami wiosennymi»”²⁴.

Podstawowym warunkiem dalszego spełniania właściwej funkcji wychowawczej w ramach amatorskiego ruchu artystycznego było zapewnienie odpowiedniej bazy w trzech zasadniczych dziedzinach: repertuaru, kosiumów i rekwizytów oraz kadry działaczy kulturalnych. Dlatego też równoległe z przygotowaniem do „Godów wiosennych” Oddział Wojewódzki Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej podjął się urządzenia szatni teatralnej oraz biblioteki repertuarowej, zorganizowania oddziałów powiatowych i szkolenia działaczy kulturalnych. W roku szkolnym 1945/1946 zorganizowano 5 oddziałów powiatowych. Część z nich powstała samorzutnie w powiatach i dopiero po pewnym czasie zgłosiła swój udział do Oddziału Wojewódzkiego, część zaś powstała w wyniku pracy organizacyjnej działaczy wojewódzkich.

Najdotkliwiej odczuwano brak szatni i biblioteki repertuarowej. O potrzebie szatni wojewódzkiej świadczy fakt, iż jeden z najdojrzałszych i najbardziej ambitnych zespołów artystycznych nie mógł wystawić przygotowywanych już takich sztuk, jak *Damy i huzary* Aleksandra Fredry i *Grube ryby* Michała Bałuckiego z powodu braku kostiumów. Zespoły artystyczne nie mając odpowiednich kostiumów do wystawiania sztuk ambitnych, poszukiwały repertuaru lżejszego, ale nie wymagającego specjalnych dekoracji i kostiumów²⁵. Inne zespoły postępowały podobnie. Niemniej konieczne było zorganizowanie poradni repertuarowej. Braki repertuarowe były tak wielkie, że w różny sposób szukano odpowiednich pozycji, zespoły artystyczne delegowały swoich przedstawicieli nawet do Warszawy celem zakupienia utworów scenicznych²⁶.

Szatnię zorganizowano już w marcu 1946 roku. Kierownikiem została S. Garrowńska, była działaczka Związku Polaków w Niemczech. Stroje uzyskiwano z przydziału Ministerstwa Kultury i Sztuki, Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy oraz innych źródeł. Były to jednak przydziały niewielkie. Brakowało kostiumów warmińsko-mazurskich. Postanowiono więc zorganizować przy szatni teatralnej pracownię krawiecką. Pod koniec 1946 roku w szatni oraz pracowni krawieckiej zatrudniano już 6 osób, wszystkie pochodzenia miejscowego. Dobór osób do pracowni krawieckiej spośród autochtonek miał duże znaczenie, gdyż dostarczenie zespołom artystycznym kostiumów z regionu Warmii i Mazur w znacznym stopniu ułatwiało,

²³ W. Gębik, „Gody wiosenne” w Olsztynie w 1946 roku, Teatr Ludowy, nr 1—2, ss. 36—44.

²⁴ B. Nycz, *Czy na dobrej drodze jesteśmy?* Teatr Ludowy, 1946, nr 1—2, ss. 45 n.

²⁵ WAPO, II/265/2, Sprawozdanie z posiedzenia Powiatowego Kolegium Propagandowego w Morągu z XI 1946 roku; WAPO, II/265/19, Sprawozdanie z posiedzenia Powiatowego Kolegium Propagandowego w Morągu z 3 XII 1946.

²⁶ WAPO, II/265/3, Sprawozdanie z działalności Powiatowego Oddziału Informacji i Propagandy w Bartoszych z I 1946.

a nawet warunkowało uwzględnianie tematyki regionalnej w działalności programowej zespołów.

W grudniu 1946 roku obsadzono sekcję teatru kukiełek. Objęła ją Irena Stankiewicz. Na kierownika sekcji muzycznej zaangażowano na krótki okres Witolda Wieliczko. Nadal brakowało kierownika sekcji teatralnej i widowiskowej oraz kierownika Oddziału Wojewódzkiego. Funkcję tę pełnił społecznie prezes dr Władysław Gębik.

19 maja 1946 roku Kuratorium Okręgu Szkolnego zorganizowało konferencję, na której poruszono sprawę rozwoju Towarzystwa oraz realizowanie bieżących zadań. Uczestniczyli w niej instruktorzy Oświaty i Kultury Dorosłych z inspektoratów szkolnych oraz delegaci i aktywiści oddziałów powiatowych Towarzystwa²⁷.

Pierwszą grupą działaczy terenowych Towarzystwa byli nauczyciele, którzy uczestniczyli w kursie teatralnym zorganizowanym przez Kuratorium Okręgu Szkolnego w Olsztynie na przełomie lat 1945 i 1946. W okresie letnim w kursach centralnych uczestniczyło 8 działaczy Towarzystwa z województwa olsztyńskiego. Problemowi kadr poświęcono wiele uwagi. Zarząd Główny Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej zorganizował na terenie naszego województwa ogólnopolski kurs teatralno-śpiewaczy w Morągu w dniach 3–28 lipca 1946 roku. Ponadto Zarząd Główny podjął starania, by na terenie Warmii i Mazur zorganizować centralny ośrodek szkolenia działaczy Towarzystwa²⁸. Na przełomie lat 1946/1947 Oddział Wojewódzki Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej w Olsztynie, przy wydatnej pomocy Kuratorium Okręgu Szkolnego, zorganizował kurs kukiełkowy przy współudziale 28 słuchaczy, przede wszystkim nauczycieli. Na zakończenie kursu słuchacze prezentowali swój dorobek w postaci publicznego przedstawienia szopki. Była to doskonała propaganda działalności Towarzystwa. W dniach 16–28 lutego 1947 roku odbyła się druga konferencja zorganizowana przez Kuratorium i poświęcona działalności Towarzystwa. Podinspektorzy Oświaty i Kultury Dorosłych oraz delegaci z oddziałów powiatowych przedyskutowali dotychczasowy dorobek Towarzystwa oraz nakreślili dalszy plan działania. Pod koniec konferencji uczestnicy obejrzeli spektakl teatru kukiełek. Wystąpienie potraktowano jako instruktaż oraz zachętę do współpracy dalszych oddziałów powiatowych Towarzystwa²⁹. W wyniku owego kursu oraz konferencji w Kuratorium, poświęconej rozwojowi ruchu amatorskiego, powstało kilka nowych oddziałów powiatowych oraz zorganizowano przy oddziałach teatru kukiełek³⁰. Powołano też teatr kukiełek przy Oddziale Wojewódzkim w Olsztynie pod kierunkiem Ireny Stankiewicz. Było to wydarzenie kulturalne nie tylko dla najmłodszych mieszkańców Olsztyna, ale i całego województwa, gdyż teatr rozpoczął działalność objazdową w terenie. Zadania tego teatru zmierzały do aktywizacji oddziałów powiatowych oraz podejmowania działalności kulturalnej wśród środowisk o dużym skupisku ludności rodzimej. W pewnym sensie nawiązano do tradycji teatru kukiełek działającego w Olsztynie w latach 1937–1939. Założył go nauczyciel szkoły polskiej

²⁷ KOS-OiKD, Program Konferencji Instruktorów OiKD oraz delegatów oddziałów powiatowych Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej (odpis w posiadaniu autora).

²⁸ *Ateny Warmińskie, Olsztyn ośrodkiem krzewienia kultury ludowej*, Wiadomości Mazurskie, 1946, nr 21 z 25 I.

²⁹ *Konferencja podinspektorów Oświaty i Kultury Dorosłych w Olsztynie*, Teatr Ludowy, 1947, nr 3–4, s. 212.

³⁰ *Kurs teatralny w Olsztynie*, Teatr Ludowy, 1947, nr 3–4, ss. 221 n.

z Woryt pod Olsztynem Franciszek Piotrowski. Teatr ten pod opieką Dzielnicy IV Związku Polaków w Niemczech i dzięki dużej pomocy jej kierownika Kazimierza Pietrzaka rozwinął aktywną działalność wśród miejscowej ludności. Ogółem w latach 1938—1939 teatr kukieliek wystąpił w terenie 53 razy⁸¹.

Na dorocznym walnym zebraniu w kwietniu 1947 roku dokonano wyboru nowych władz Oddziału Wojewódzkiego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej w Olsztynie. Przewodniczącym został nadal dr Władysław Gębik, pracownik Kuratorium Okręgu Szkolnego⁸².

W dniach 21—23 czerwca 1947 roku zorganizowano drugą doroczną imprezę „Gody wiosenne”. Połączono je z nową imprezą — zlotami świetlicowymi. Złoty te, jako impreza Ministerstwa Oświaty, miały na celu zmanifestowanie dorobku pracy zespołów świetlicowych, wytworzenie poczucia więzi społecznej i kulturalnej przez zbiorowe wykonanie pewnych zadań, zorientowanie większej części społeczeństwa z osiągnięciami akcji świetlicowej. Złoty organizowane były trzystopniowo: w rejonie szkolnym, w powiecie i w okręgu szkolnym. Uwzględniono różnorodną tematykę, a więc teatr amatorski, zespoły śpiewacze, instrumentalne, taneczne, plastyczne, rzeźbiarskie artystyczne, wystawy kronik, gazetek świetlicowych itp. Program obejmował dwa zestawy: obowiązkowy o tematyce ogólnopolskiej i dowolny program regionalny. Głównymi organizatorami w rejonach oraz powiatach byli nauczyciele. Współpracowali z nimi przedstawiciele „Wici” oraz działacze Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej. Połączenie „Godów” ze zlotami świetlicowymi świadczyło o bardzo harmonijnej współpracy Kuratorium i Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej, przy czym złoty zyskały na barwności, żywotności, szczególnie zaś na wyrazistości ideowej⁸³.

W „Godach wiosennych” w 1947 roku licznie uczestniczyła młodzież ze środowisk ludności rodzimej. Impreza spotkała się z dużym zainteresowaniem społeczeństwa oraz wskazała na znaczną żywotność kultury ludowej warmińskiej i mazurskiej, prezentowanej przez dość liczną grupę zespołów, w tym również zespół Uniwersytetu Ludowego z Morağa⁸⁴.

Podobne złoty świetlicowe, zakończone imprezą wojewódzką w ramach „Godów wiosennych”, odbyły się w 1948 roku⁸⁵. Włączono do programu nowe treści, wynikające z przygotowań do obchodów setnej rocznicy Wiosny Ludów oraz 150 rocznicy urodzin Adama Mickiewicza. Była to więc interesująca próba włączenia ruchu amatorskiego do aktualnych zagadnień o znaczeniu ogólnopolskim oraz wskazanie zespołom amatorskim na bogactwo treści tkwiących w tychże uroczystościach. „Gody wiosenne” w 1948 roku różniły się od poprzednich większą barwnością, bogactwem tre-

⁸¹ F. Piotrowski, *Teatr kukielkowy na ziemi warmińsko-mazurskiej przed wojną*, Teatr Ludowy, 1948, nr 1—2, ss. 32—34.

⁸² WAPO, II/163/8/118, Pismo Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej do Zarządu Miejskiego w Olsztynie — Wydział Administracyjny z 22 V 1947. Do Zarządu weszli jako wiceprzewodniczący inż. Jan Grabowski naczelnik Wydziału Kultury i Sztuki, skarbnik Stefan Stokowski, sekretarz Maria Rudeńska, oraz członkowie Maria Ziენტara, Tadeusz Gączowski i Papińska, wszyscy pracownicy Kuratorium Okręgu Szkolnego.

⁸³ W. Gębik, „Gody wiosenne” w Olsztynie w 1947 roku, Teatr Ludowy, 1948, nr 3, ss. 106—110.

⁸⁴ *Przez radość życia ku lepszej przyszłości. „Gody wiosenne” uwiidocznily nam dorobek moralny na Warmii i Mazurach*, Życie Olsztyńskie, 1947, nr 54, z 24 VI.

⁸⁵ Faktycznie „Gody wiosenne” w 1948 r. zorganizowane były już przez Towarzystwo Uniwersytetów Ludowych RP, w skład którego weszło Towarzystwo Teatru i Muzyki Ludowej po zjednoczeniu w dn. 20 III 1948.

ści prezentowanych przez zespoły oraz wprowadzeniem pokazów gimnastycznych młodzieży.

Z początkiem roku 1948 odbyło się kolejne walne zebranie, na którym dokonano wyboru Zarządu Oddziału Wojewódzkiego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej w Olsztynie. Przewodniczącym wybrano ponownie dr. Władysława Gębika³⁶.

W 1948 roku w polityce kulturalnej nastąpiły zasadnicze zmiany. Rozpoczął się okres centralizacji życia kulturalnego, w tym i regionalnych towarzystw kulturalnych. 20 marca 1948 roku Towarzystwo Teatru i Muzyki Ludowej zostało włączone do Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych RP. W ramach owego Towarzystwa utworzono wiele wydziałów, a dotychczasowe Towarzystwo Teatru i Muzyki Ludowej przekształcono w Wydział Teatralny Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych RP³⁷. Sekretarzem powołanego w Olsztynie Oddziału Wojewódzkiego Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych RP został dr Władysław Gębik. Oddział przejął całość mienia byłego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej oraz kontynuował działalność merytoryczną. Jednak już 10 grudnia 1948 roku podczas krajowego zjazdu działacze Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych RP i Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego powołano Centralny Ośrodek Oświaty Dorosłych Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych i Ludowych. Ponadto Uchwałą Komitetu Ministrów do Spraw Kultury z 30 czerwca 1949 roku działalność kulturalno-oświatowa w amatorskim ruchu artystycznym została przekazana organizacjom społecznym, a w pierwszej kolejności związkom zawodowym oraz związkom samopomocy chłopskiej. Dokonano ostatecznego podziału resortowego i wyłączenia amatorskiego ruchu artystycznego z oświaty dorosłych³⁸. W konsekwencji tej decyzji Centralny Ośrodek Oświaty Dorosłych Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych i Ludowych został ograniczony w działaniu tylko do spraw oświatowych. Z początkiem 1950 roku uległ rozwiązaniu, by dać początek innej organizacji typu oświatowego — Towarzystwu Wiedzy Powszechnej.

3. DZIAŁALNOŚĆ POWIATOWYCH ODDZIAŁÓW TOWARZYSTWA TEATRU I MUZYKI LUDOWEJ

Jak już wspomniano, oddziały powiatowe Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej powstawały z inicjatywy działaczy wojewódzkich lub samorzutnie. Oddziały organizujące się samorzutnie najczęściej opierały się o towarzystwa kulturalne, bowiem już w 1945 roku w kilku powiatach powstawały różnego rodzaju ośrodki działalności kulturalnej. Traktowano je bardzo poważnie, o czym świadczą chociażby nadawane im nazwy: Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Odrodzenie”, koła dra-

³⁶ WAPO, Urząd Wojewódzki, sygn. 139, Wykaz stowarzyszeń na dzień 1 I 1949 Wydziału Społeczno-Politycznego w Olsztynie. Ponadto do Zarządu weszli inż. Jan Grabowski — wiceprzewodniczący, Stefan Stokowski, Maria Zientara, Maria Rudeńska, Tadeusz Gączowski, Władysław Bohucki, Łabędź, Józef Szykowski, Aleksander Grygiel, Jan Teodorowicz, Franciszek Guwer.

³⁷ *Sprawozdanie ze Zjazdu Zarządu Głównego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej z 19–20 III, Teatr Ludowy, 1948, nr 4–5, ss. 218–220.*

³⁸ WAPO, Urząd Wojewódzki, sygn. 172, Uchwała Komitetu Ministrów Do Spraw Kultury z 30 VI 1949 w sprawie rozgraniczenia kompetencji ministra kultury i sztuki oraz Ministerstwa Oświaty w zakresie pracy kulturalno-oświatowej w świetlicach, domach społeczno-oświatowych i domach kultury prowadzonych przez organizacje społeczne.

matyczne, Koło Miłośników Sceny, Teatr Miejski i inne. Organizatorami ich byli najczęściej pracownicy inspektoratów szkolnych, referatów kultury i sztuki, oddziałów informacji i propagandy oraz nauczyciele przeszkoleni na kursie teatralnym w Olsztynie w grudniu 1945 i styczniu 1946 roku. Kiedy w 1946 roku zaistniała konieczność zarejestrowania towarzystw kulturalnych wraz z przedstawieniem statutów, okazało się, że organizatorzy ich nie posiadali. Ponieważ koła i towarzystwa miały podobny cel, jak powstałe nieco później Towarzystwo Teatru i Muzyki Ludowej, posiadające już tradycje działalności z okresu międzywojennego oraz opracowany statut, działacze nie podejmowali zabiegów o zarejestrowanie towarzystwa pod przyjętą nazwą, lecz przejmowali statut Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej, tworząc w ten sposób oddziały powiatowe. Oddziały, które powołane zostały dzięki już istniejącym zespołom czy towarzystwom kulturalnym, nie zawsze zgłaszały swój udział w Oddziale Wojewódzkim w Olsztynie. W sprawozdaniu za rok szkolny 1945/1946 podano, iż powstały 3 oddziały, zaś sprawozdania szczegółowe z terenu wykazują działalność 5 oddziałów powiatowych.

Jednym z pierwszych oddziałów powiatowych Towarzystwa był Oddział w Lidzbarku Warmińskim. Powstał z inicjatywy nauczycieli, opierając się o wcześniej działające Ognisko Związku Nauczycielstwa Polskiego. Przy Ognisku Związku Nauczycielstwa Polskiego już w lutym 1946 roku powstała sekcja dramatyczna. Po zorganizowaniu w marcu 1946 roku Oddziału Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej w Lidzbarku Sekcja Teatralna weszła w skład Towarzystwa³⁹. Zespół teatralny, składający się w poważnej części z nauczycieli, rozwinął bardzo ożywioną i ambitną działalność artystyczną. W pierwszym roku przygotowano inscenizacje widowisk, a wśród nich *Taka jest książka moc* według *Latarnika* Sienkiewicza w adaptacji Stanisława Iłwskiego, inscenizację *Chleb na dłoni* oraz *Żołnierzem w walce o niepodległość*. Największym jednak osiągnięciem zespołu było wystawienie 2 czerwca 1946 roku *Zemsty* Aleksandra Fredry. Poziom artystyczny owego przedstawienia był bardzo wysoki. Zespół wyjeżdżał z *Zemstą* do wielu miejscowości województwa. W latach 1946—1947 działał przy Oddziale Towarzystwa w Lidzbarku teatr kukiełek (w Lidzbarku działalność kulturalną podjęli Warmiacy). Koło samokształceniowe Warmiaków powołało w grudniu 1945 roku „Świetlicę Warmińską”. Przy kole działał chór „Echo Warmińskie”. Po powołaniu Oddziału Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej, chór włączono do Towarzystwa. Chór osiągnął bardzo wysoki poziom artystyczny, co postawiło Lidzbark w rzędzie miast najbardziej aktywnych w popularyzacji kultury muzycznej. Był to bardzo aktywny zespół, uczestniczył w przeglądach zespołów w Olsztynie oraz wystąpił podczas Kongresu Autochtonów w Warszawie. Większość członków zespołu rekrutowała się spośród ludności miejscowej. Pod koniec roku 1947 oraz w 1948 roku działalność Oddziału Powiatowego Towarzystwa w Lidzbarku znacznie osłabła w wyniku wyjazdu najbardziej aktywnych działaczy kulturalnych i oświatowych.

W marcu 1946 roku powstały oddziały powiatowe Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej w Górowie Ił., Biskupcu i Bartoszycach. Organizatorami Oddziału Powiatowego w Górowie Ił. byli: utalentowany artysta sceniczny, osiadły w Górowie, Franciszek Hollik i inspektor szkolny Paweł Drozd. Jak stwierdza w swym sprawozdaniu inspektor szkolny, „o wcześniejszej pracy kulturalnej mowy być nie mogło, gdyż do-

³⁹ KOS-OiKD, Sprawozdanie instruktora B. Pietkiewicza z pracy oświaty dorosłych z pow. lidzbarskiego za czas od 1 VII 1945 do 30 VI 1946 (odpis w posiadaniu autora).

piero w lutym 1946 roku do Górowa napływało więcej osadników, a w tym sporo z Wileńszczyzny. Przy powstałym Towarzystwie zorganizowano zespół teatralny. Liczył tylko 10 osób, lecz był dość aktywny. W pierwszym półroczu 1946 roku wziął udział w otwarciu świetlicy Wojsk Ochrony Pogranicza w Bartoszycach, w zlocie zdemobilizowanych w Górowie, majówce w Bukowcu⁴⁰. W 1947 roku, po wyjeździe z Górowa Franciszka Hollika, działalność Towarzystwa znacznie osłabła.

Oddział Powiatowy w Biskupcu powstał w związku z powołaniem w lipcu 1945 roku Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego „Odrodzenie”. Stowarzyszenie to powołane przez pracowników starostwa, przystąpiło do aktywnego organizowania życia kulturalnego w mieście. Powołano też zespół teatralny, który przygotował kilka występów⁴¹. Jednak duża ruchliwość i migracja członków Stowarzyszenia z regionu, osłabiła początkową dynamikę działania. W marcu 1946 roku Stowarzyszenie Kulturalno-Oświatowe „Odrodzenie” zostało przekształcone w Powiatowy Oddział Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej w Biskupcu⁴². Początkowo Towarzystwo przejawiało znaczną aktywność kulturalną w mieście, działał zespół teatralny. W sprawozdaniu starosta stwierdzał iż „z organizacji społecznych przejawia działalność Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej i Oddział Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej”⁴³. Jesienią 1946 roku Oddział Powiatowy Towarzystwa rozwiązał się z powodu osłabienia aktywności członków.

Oddział w Bartoszycach powstał w marcu 1946 roku. Przy Oddziale stworzono zespoły teatralny i kukiełek. Zespół kukiełek był pierwszym tego rodzaju zespołem na Warmii i Mazurach w okresie powojennym. Wyróżnił się dużą energią oraz wysokim poziomem artystycznym. Głównym organizatorem zespołu była aktywna działaczka Towarzystwa Jadwiga Radzilewicz⁴⁴. Pod koniec 1946 roku, po krótkim, ale aktywnym okresie działania, bartoszycki Oddział Towarzystwa rozwiązał się. Brak było dostatecznie licznej grupy aktywu. Ponownie Oddział Powiatowy w Bartoszycach został powołany 5 marca 1947 roku, lecz większej aktywności już nie przejawiał.

Jeden z najbardziej aktywnych oddziałów powiatowych zorganizowano w Pasłęku 15 maja 1946 roku. Oddział prowadził dwa koła terenowe w Kisielewie przy Państwowym Gimnazjum Rolniczym i Zielonce Pasłęckiej. Koło w Kisielewie pracowało od 29 czerwca 1946 roku. Przy kole działały zespół teatralny, chór i zespół samokształcenia. Ponieważ oświatę dorosłych znacznie rozszerzono, organizatorzy stwierdzili, iż ich działalność nie mieści się w statutowej działalności Towarzystwa i zamienili koło Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej w świetlicę. Koło przestało być członkiem Towarzystwa 4 grudnia 1946 roku⁴⁵. Drugie koło w Zielonce Pasłęckiej prowadziło chór, orkiestrę i zespół dramatyczny. Mimo że lokal świetlicy został za-

⁴⁰ KOS-OiKD, Sprawozdanie Pawła Drozda z pracy oświatowej dorosłych z pow. iławckiego za okres od 1 VII 1945 do 30 VI 1946 (odpis w posiadaniu autora).

⁴¹ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 43, Sprawozdanie sytuacyjne starosty rezełskiego za VII 1945 z 2 VIII 1945.

⁴² WAPO, II/265/2, Sprawozdanie Oddziału Powiatowego Informacji i Propagandy z działalności świetlic w pow. biskupieckim z 16 III 1946.

⁴³ WAPO, II/265/5, Sprawozdanie sytuacyjne starosty biskupieckiego za III 1946.

⁴⁴ KOS-OiKD, Sprawozdanie instruktora szkolnego Franciszka Zalewskiego z pracy oświatowej za rok szkolny 1945/1946 z pow. bartoszyckiego (odpis w posiadaniu autora).

⁴⁵ WAPO, II/265/25, Protokół nr 2 walnego zebrania Koła Miłośników Teatru i Muzyki Ludowej w Kisielewie z 4 XII 1946.

brany i zamieniony na agencję pocztową, zespoły działały nadal, odbywając próby w mieszkaniach prywatnych. Jesienią 1946 roku Oddział pasłęcki zrzeszał 5 zespołów artystycznych na terenie powiatu. Działalność ich ograniczona była trudnościami obiektywnymi — brakiem odpowiedniego repertuaru oraz kostiumów i rekwizytów⁴⁶. Oddział Powiatowy Towarzystwa w Pasłęku prowadził własne zespoły: teatralny dla dorosłych, teatralny dla młodzieży kursów wieczorowych i kursów repolonizacyjnych oraz chór. Zespołem teatralnym dla dorosłych „Wspólnymi siłami” kierowała osiadła w Pasłęku była aktorka sceny wileńskiej, Izabela Krzemieniecka. Ten bardzo ciekawy zespół prezentował wysoki poziom artystyczny⁴⁷. Wystawiono kilka interesujących inscenizacji, między innymi *Sąd nad latarnikiem*, bardzo oryginalnie zainscenizowany w lokalu sądu i w wykonaniu autentycznych sędziów i prokuratorów. Wystawiono też sztuki *Matżeństwo Łońi* Lachowicza i *Zemstę* Aleksandra Fredry. Drugi zespół teatralny „Kukułka” gromadził przede wszystkim młodzież kursów dla dorosłych i repolonizacyjnych. Zespół pozostawał pod opieką nauczycieli kursów dla dorosłych. Chór „Lutnia” zorganizowany we wrześniu 1946 roku liczył aż 86 członków. Występował w Pasłęku oraz wielu sąsiednich miastach powiatowych⁴⁸. Oddział Powiatowy Towarzystwa podjął działalność organizacyjną na terenie całego powiatu w zakresie instruktażu i poradnictwa. W powiecie przeprowadzono pierwsze po wojnie eliminacje zespołów artystycznych już z początkiem czerwca 1946 roku w celu wyłonienia najlepszych na wojewódzką imprezę „Gody wiosenne”⁴⁹.

Wszechstronną działalność rozwinął Oddział Powiatowy Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej w Ostródzie. Zorganizowany w maju 1946 roku, prowadził 4 koła terenowe w Brzydowie, Ornowie, Mostkowie i Miłomłynie. Koło w Miłomłynie, jedno z najaktywniejszych, miało zespoły teatralny, taneczny i muzyczny oraz bibliotekę. Działacze Koła wyremontowali w czynie społecznym własny lokal, w którym otwarto świetlicę, czynną 2 razy w tygodniu dla ogółu mieszkańców. Oddział Towarzystwa zrzeszał wiele zespołów artystycznych z całego powiatu. W Oddziale Powiatowym działały zespoły: teatralny „Jutrzenka”, teatr kukiełek, chór, taneczny i muzyczny. Najaktywniejszy zespół teatralny w 1946 roku wystawił 5 sztuk oraz kilka inscenizacji⁵⁰. Działacze Towarzystwa wspólnie z Referatem Kultury i Sztuki w Ostródzie byli głównymi organizatorami imprez kulturalnych, turystycznych i rozrywkowych w mieście. Organizowano więc przedstawienia teatralne, imprezy zespołów zawodowych, wieczorki towarzyskie i bale karnawałowe, kuligi, przeglądy zespołów amatorskich. Oddział posiadał lokal z dużą salą widowiskową. Wyremontowali go sami działacze Towarzystwa. W 1947 roku Zarząd Miejski przejął budynek z przeznaczeniem na inne cele, co w znacznym stopniu wpłynęło na osłabienie działalności kulturalnej i organizatorskiej Oddziału⁵¹.

⁴⁶ WAPO, II/265/2 i 15, Sprawozdanie Oddziału Informacji i Propagandy w Pasłęku za IX—X 1946

⁴⁷ J. Antoniewicz, *Kronika kulturalna warmińsko-mazurska*, Odra, 1946, nr 43 z 8 XII.

⁴⁸ TKT, Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej za lata 1946/1947 Oddziału Powiatowego w Pasłęku.

⁴⁹ KOS-OIKD, Protokół zebrania organizacyjnego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej z Pasłęka z 15 V 1946 (odpis w posiadaniu autora).

⁵⁰ TKT, Sprawozdanie z działalności Powiatowego Oddziału Związku Teatru i Muzyki Ludowej w Ostródzie z 6 III 1947.

⁵¹ WAPO, Urząd Wojewódzki, sygn. 170 i 191, Sprawozdanie Referatu Kultury i Sztuki z pow. ostródzkiego za okres od III 1947 do XII 1948.

Oddział Powiatowy w Kętrzynie powołano 18 października 1946 roku. Powstał na bazie działającego już wcześniej w Kętrzynie Tymczasowego Towarzystwa Zespołu Teatru Amatorskiego. W maju 1945 roku w Kętrzynie otwarto Teatr Miejski, którego kierownikiem została Antonina Kujawska. Z inicjatywy działaczy kulturalnych, Referatu Kultury i Sztuki, Oddziału Powiatowego Informacji i Propagandy przy działającym Teatrze Miejskim powołano 12 maja 1946 roku Zarząd Tymczasowy Towarzystwa Zespołu Teatru Amatorskiego⁵². Tymczasowy Zarząd miał opracować statut oraz wystąpić do władz administracyjnych o zarejestrowanie Towarzystwa. Ponieważ cele Towarzystwa Zespołu Teatru Amatorskiego pokrywały się z celami Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej, powzięto decyzję przekształcenia owego Towarzystwa w Oddział Powiatowy Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej. Prezesem wybrano Józefa Raksimowicza, przedstawiciela Inspektoratu Szkolnego. Oddział zorganizował 2 koła terenowe w Srokowie i Korszach. Koło w Korszach prowadziło bardzo ożywioną i wszechstronną działalność oświatowo-kulturalną, chór, zespół teatralny, zespół czytelniczy. Przy Oddziale Powiatowym Towarzystwa działał zespół teatralny. Na uwagę zasługuje duża liczba członków Oddziału, wynosząca 130 osób. Towarzystwo Teatru i Muzyki Ludowej wspólnie z Towarzystwem Uniwersytetów Robotniczych w Kętrzynie posiadało dużą salę teatralną⁵³. Aktywność Oddziału nie osłabła aż do końca 1948 roku.

Referat Kultury i Sztuki w Piszcu wiosną 1946 roku zorganizował Koło Teatralne. Przy Kole powstał zespół teatralny, który występował publicznie 1 i 3 maja 1946 roku z wieczorem literackim, poświęconym Henrykowi Sienkiewiczowi. Wystawiono inscenizację *Taka jest książki moc*⁵⁴. Z początkiem roku szkolnego 1946/1947 Koło przekształcono na Oddział Powiatowy Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej w Piszcu. Oddział rozwiązał się z powodu niedostatecznej liczby kadry kulturalnej. Po przeszkoleniu 4 nauczycieli na kursie kukielkowym w Olsztynie, udało się ponownie zorganizować Koło Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej i uruchomić dział teatru kukielkowego⁵⁵.

W pozostałych powiatach: olsztyńskim, morąskim, mragowskim i węgorzewskim oddziały powiatowe Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej zostały powołane w 1947 roku. Jednym z najaktywniejszych w tej grupie był Oddział Powiatowy w Mragowie. Założony 1 lutego 1947 roku z inicjatywy podinspektora Oświaty i Kultury Dorosłych, Franciszka Sikory, rozwinął ożywioną działalność wśród skupisk ludności miejscowego pochodzenia i był bardzo ważnym instrumentem w rozwoju oświaty i kultury dorosłych oraz w krzewieniu mowy ojczystej wśród ludności miejscowej. W Oddziale Powiatowym powołano chór, zespoły: teatralny, kukielkę i muzyczny. Praca działaczy z Mragowa była wysoko oceniona przez władze oświatowe. Podczas wizytacji powiatu stwierdzono, iż „praca ta ma bardzo ważne znaczenie w dziale nauczania obyczajów i pieśni ludowych i w znacznym stopniu przyczynia

⁵² WAPO, II/265/18, Protokół zebrania organizacyjnego Towarzystwa Zespołu Amatorskiego Teatru w Kętrzynie z 12 V 1946.

⁵³ WAPO, II/267/2/28, Sprawozdanie roczne z prac oświaty i kultury dorosłych z pow. kętrzyńskiego za lata 1946/1947.

⁵⁴ WAPO, Urząd Pełnomocnika, sygn. 54, Protokół nr 16 zebrania okolicznościowego kierowników urzędów niezespólnych z 25 IV 1946; WAPO, Urząd Pełnomocnika Rządu RP, sygn. 119, Sprawozdanie sytuacyjne starosty piskiego za VI 1946.

⁵⁵ WAPO, II/267/79, Sprawozdanie Inspektoratu Szkolnego z zakresu oświaty i kultury dorosłych za II 1947 z 8 III 1947 i sprawozdanie z przygotowań do zlotu świetlicowego z pow. piskiego z 9 V 1947.

Tabela 1
Działacze oraz daty powstania oddziałów powiatowych Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej
w województwie olsztyńskim w latach 1946—1948

Powiat	Data założenia Oddziału Towarzystwa	Zespoły prowadzone przez Oddziały Towarzystwa				Liczba członków Oddziału	Wyróżniający się działacze oddziałów powiatowych Towarzystwa
		teatralne	kukielkowe	muzyczne			
				chóry	inne		
Lidzbarski	III 1946	1	1	1	—	43	Bolesław Pietkiewicz, Zygmunt Lewkowicz, Czesław Ankiersztejn, Witold Wieliczko
Ilawecki	III 1946	1	—	—	—	12	Franciszek Hollik, Paweł Drozd, Bolesław Czerniawski
Biskupiński	III 1946	1	—	—	—	—	brak danych
Bartoszycki	III 1946 5 III 1947	1	1	—	—	38	Jan Bartkiewicz, Jadwiga Radzilewicz, Marian Skiba, J. Krzesiuk, Wiesław Grudziński, Edward Uchrynowicz
Pastęcki	15 V 1946	3	—	1	—	46	Izabela Krzemieniecka, Edward Binkiewicz, S. Bucholska, Stanisław Korzeniewski, Marian Romanowski, Zygmunt Zadroja
Ostródzki	V 1946	5	1	1	1	63	Wanda Wiśniewska, Iza Nojek, Wojciech Muchlado, Kazimierz Doroczyński, Alojzy Żuławiński, Krystyna Uzarska
Piski	II półrocze 1946 12 II 1947	1	1	—	—	40	Kuliągowska, Jerzy Kielczewski

Powiat	Data założenia Oddziału Towarzystwa	Zespoły prowadzone przez Oddziały Towarzystwa				Liczba członków Oddziału	Wyróżniający się działacze oddziałów powiatowych Towarzystwa
		teatralne	kukiełkowe	chóry	muzyczne		
Kętrzyński	18 X 1946	3	—	1	—	130	Józef Raksimowicz, Erazm Urbanek, Janina Wystołuchowa, Anna Abramowicz
Olsztyński	20 I 1947	1	1	1	—	13	Kazimierz Kowalski, Natalia Kruszewska, H. Zwolińska, Franciszek Iwanowski
Mragowski	1 III 1947	1	1	1	1	47	Henryk Gudelis, Erwin Cichowski, Franciszek Sikora
Morąski	6 II 1947						
Gizycki	13 II 1947						Błocki, Jan Senda
Węgorzewski	XI 1947						Stanisława Wołodźko, Maria Babisz, Kazimierz Gębalski

Z r ó d ł o: WAPO, Urząd Wojewódzki, Wydział Społeczno-Polityczny, sygn. 138. TKT. Sprawozdania z działalności TTIML za lata 1945/1946 i 1946/1947 w okręgu olsztyńskim; KOS-OJKD, Sprawozdanie podinspektorów Oddziału Oświaty i Kultury Dorosłych za lata 1946–1948 (odpisy w posiadaniu autora). Zestawienie własne.

się do podniesienia kultury artystycznej w powiecie"⁵⁶. Zespoły z Mrągowa uczestniczyły bardzo czynnie w życiu kulturalnym powiatu, włączając ludność rodzimą w krąg kultury polskiej. Podobne zadania repolonizacyjne spełniały zespoły artystyczne w powiecie olsztyńskim. Część oddziałów powiatowych współpracując z inspektoratami szkolnymi organizowała masowe imprezy w powiatach, przenosząc niejako koncepcje godów wiosennych na własny teren. Powiatowe „Gody wiosenne” organizował Oddział Powiatowy Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej w Giżycku⁵⁷, a w podobnej imprezie w Morągu uczestniczyło ponad 1000 osób⁵⁸.

Po włączeniu Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej do Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych RP, oddziały powiatowe uległy samorzutnie rozwiązaniu, lub tak jak w Pasłęku, Ostródzie, Kętrzynie, Węgorzewie pod dawną nazwą Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej działały do końca 1948 roku⁵⁹. Przykładem żywotności niektórych oddziałów powiatowych Towarzystwa w terenie jeszcze po rozwiązaniu Towarzystwa, może być ocena starosty z Kętrzyna. W sprawozdaniu za rok 1948 z działalności towarzystw donosi, że „Stowarzyszenie TTiML było bardzo aktywne w okresie sprawozdawczym, działalność Stowarzyszenia jest bardzo pożyteczna, gdyż przyczynia się w szerszeniu kultury i oświaty tak w mieście, jak i na wsi”⁶⁰.

Działalność oddziałów powiatowych Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej objęła zasięgiem 13 powiatów. Rozwój oddziałów oraz wykaz osób najbardziej aktywnych przy ich organizowaniu przedstawia tabela 1.

4. ZAKOŃCZENIE

Działalność Oddziału Wojewódzkiego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej na Warmii i Mazurach jest jednym z bardziej interesujących zjawisk w społecznej działalności kulturalnej. Program działania wyróżnia się wielością inicjatyw kulturalnych, autentycznym zaangażowaniem wielu działaczy. Towarzystwo potrafiło skupić wokół sprawy upowszechnienia oświaty i kultury dorosłych działaczy miasta wojewódzkiego, odległych środowisk powiatowych, a nawet wiejskich. Była to jedna z niewielu organizacji społecznych, tak głęboko sięgająca w teren województwa. Działacze ci byli do tego stopnia zaangażowani w pracę zespołową, iż nie zawsze dbali o rejestrację i dokumentację swojej działalności. Składane sprawozdania charakteryzują się lakonicznymi, suchymi wyliczeniami podejmowanych prac, często bez uwzględnienia nazwisk ich wykonawców. Największą aktywnością cechowali się nauczyciele. Ważnie pomagała im inteligencja skupiona w administracji. W Olsztynie i Ostródzie działała inteligencja pochodząca z Warszawy, zaś w powiatach północnych głównie z Wileńszczyzny. Na podkreślenie zasługuje udział inteligencji o wy-

⁵⁶ WAPO, II/267/2/80, Sprawozdanie Kuratorium Okręgu Szkolnego z hospitacji Inspektoratu Szkolnego i kursów repolonizacyjnych z Mrągowa z 12 II 1948.

⁵⁷ *Giżycko przygotowuje się do zakończenia roku szkolnego w powiatowych „Godach wiosennych”*, Życie Olsztyńskie, 1948, nr 153 z 5 VI.

⁵⁸ Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Ziem Odzyskanych, sygn. 188, Sprawozdanie sytuacyjne wojewody olsztyńskiego za II półrocze 1948.

⁵⁹ WAPO, Urząd Wojewódzki, sygn. 141, Sprawozdanie starostów z działalności towarzystw kulturalnych za rok 1948 z powiatów pasłęckiego, ostródzkiego, kętrzyńskiego, węgorzewskiego.

⁶⁰ WAPO, Urząd Wojewódzki, sygn. 141, Sprawozdanie starosty kętrzyńskiego z działalności towarzystw za rok 1948 (pismo z 9 V 1949).

kształceniu artystycznym. Działalność owa, jak na ówczesne warunki organizacyjne i kadrowe, była planowa i systematyczna, oparta na trwałych podstawach teorii i praktyki pedagogicznej. Stanowiła istotną część ogólnopolskiej polityki kształcenia i wychowania dorosłych. Owa nierozzerwalna więź działalności oświatowej i kulturalnej jest jedną z podstawowych wartości, jaką wniosło Towarzystwo do ówczesnych osiągnięć praktyki wychowawczej. Cechą charakterystyczną działalności Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej było posiadanie jasnego i przemyślanego stanowiska w sprawach węzłowych naszego regionu. W całokształcie działań nawiązywano do wartości kultury ogólnonarodowej, nie tracąc z pola widzenia wartości wychowawczych, tkwiących w kulturze regionalnej, świadomie nawiązywano do tych elementów, które nie dzieliły, lecz łączyły⁶¹.

Tabela 2
Stan posiadania Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej
w kraju oraz województwie olsztyńskim

Stan posiadania Towarzystwa w:	Oddziałów woje- wódzkich	Oddziałów powiatowych	Członków Towarzy- stwa, w tym:			Zespołów prowa- dzonych przez Od- dział Towarzystwa	Sztuk kostiumów i rekwizytów tea- tralnych	Pozycji reper- towych w biblio- tece Oddziału Wojewódzkiego
			członków in- dywidualnych	zespółów teatralnych	śpiewają- cych i mu- zycznych			
Skali krajowej	14	50	3698	1290	670	brak	3627	5742
Oddziały Wojewódzkim w Olsztynie	1	13	540	210	55	27	1000	608

Źródło: *Towarzystwo Teatru i Muzyki Ludowej. Krótka charakterystyka powstania i działalności*, Teatr Ludowy, 1948, nr 4–5; TKT, Sprawozdanie z działalności TTiML za rok 1946/47 w okręgu olsztyńskim. KOS-OiKD, Sprawozdanie podinspektorów Oddziału Oświaty i Kultury Dorosłych za lata 1946–1948 (odpisy w posiadaniu autora). Zestawienie własne.

Porównajmy, jak na tle działalności ogólnopolskiej⁶² przedstawiają się osiągnięcia Oddziału Wojewódzkiego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej w Olsztynie. Posiadał on 13 oddziałów powiatowych (na 50 w kraju), zrzeszał ponad 540 członków indywidualnych, 210 zespołów teatralnych, 55 chórów: Ponadto oddziały powiatowe prowadziły w ramach własnej działalności 18 zespołów teatralnych, 6 zespołów kukielkowych, 6 chórów, 2 zespoły muzyczne i 1 taneczny. Zorganizowano jedną z lepiej działających i wyposażonych szatni teatralnych i jedyną w kraju pracownię kostiumów. Szatnia liczyła około 1000 sztuk garderoby, w tym sporą część stanowiły kostiumy z naszego regionu. Biblioteka repertuarowa liczyła 608 pozycji. Ponadto kilka oddziałów powiatowych kompletowało własne biblioteki oraz kostiumy. Z majątku trwałego zgromadzono pokaźną część mebli oraz 22 instrumenty muzyczne, w tym 7 pianin.

Obok niewątpliwych i znacznych osiągnięć wystąpiły istotne trudności, które nie pozwoliły na pełną realizację śmiałych planów. Podstawową trudność stanowiły

⁶¹ *Świetlica Warmińsko-Mazurska, Od wydawnictwa*, Olsztyn, XII 1946.

⁶² W. Dziedzic, *Towarzystwo Teatru i Muzyki Ludowej. Krótka charakterystyka powstania i działalności*, Teatr Ludowy, 1948, nr 4–5, ss. 186–190.

sprawy lokalowe. Oddziały powiatowe mieściły się w lokalach obcych: Związku Nauczycielstwa Polskiego, inspektoratach oświaty i innych instytucjach, Oddział Wojewódzki mieścił się w Kuratorium Okręgu Szkolnego w małym pokoiku, a szatnia na strychu. Zimą z powodu braku urządzeń ogrzewczych szatnię przenoszono do pomieszczenia prywatnego. Oddział Wojewódzki nie miał przewidzianej statutowo kadry instruktorskiej. Brakowało instruktorów: teatralnego, muzycznego, imprez masowych oraz etatowego kierownika. Utrudniało to utrzymanie stałych kontaktów z oddziałami powiatowymi i uniemożliwiało prowadzenie działalności organizacyjnej i instruktażowej. W konsekwencji niektóre oddziały powiatowe powstałe w 1946 roku rozwiązały się z braku dostatecznej opieki. Okresowe konferencje organizowane przez Kuratorium dla aktywu Towarzystwa nie wystarczały. Były to jednak przyuczyny obiektywne, niezależne od Oddziału Wojewódzkiego Towarzystwa Teatru i Muzyki Ludowej, w niczym nie umniejszające osiągnięć ówczesnych działaczy Towarzystwa.

DIE TÄTIGKEIT DER GESELLSCHAFT FÜR VOLKSMUSIK UND THEATER DER REPUBLIK POLEN IN OLSZTYN IN DEN JAHREN 1946—1948

Zusammenfassung

Die Tätigkeit der Gesellschaft für Volksmusik und Theater begann in den Jahren 1945—1946. Die Wojewodschafts-Zweigstelle der Gesellschaft für Volksmusik und Theater in Olsztyn ist am 19. März 1946 aus der Initiative der Aktivisten des Kuratoriums des Schulbezirks sowie der Lehrer der Mittelschulen in der Stadt gegründet worden. Hauptorganisatoren der Gesellschaft für Volksmusik und Theater waren: Józef Knotz, Leiter der Abteilung für Bildung und Kultur der Erwachsenen, Tadeusz Gączowski, Visitator in derselben Abteilung, und Dr. Władysław Gębik, Leiter der Abteilung für Allgemeinbildendes Schulwesen. Vorsitzender des Organisationskomitees und der drei folgenden Vorstände der Gesellschaft für Volksmusik und Theater wurde Dr. Władysław Gębik.

Die Hauptidee der Gesellschaft für Volksmusik und Theater war die Ausnutzung der Amateurkünstlerbewegung für die Bildungs-, Kultur- und Erziehungsarbeit unter Erwachsenen. Die künstlerische Tätigkeit sollte zu den Mitteln der Repolonisierung gehören.

Die Gesellschaft hatte eine Abteilung für Ausbilder, eine Repertoire-Bibliothek, eine reichhaltige Sammlung der Kostüme und Requisiten sowie ein Puppentheater. In der einzigen der Gesellschaft eigenen Schneiderwerkstatt wurden Regionaltrachten genäht. Das Puppentheater war eins der ersten Kindertheater in Olsztyn. Dank seiner Initiative sind in den Kreisen einige interessante Provinztheater entstanden. Der Wojewodschaftsvorstand der Gesellschaft führte zusammen mit dem Kuratorium des Schulbezirks die Schulung der Instruktoren für Klubs, Puppentheater, Theater- und Musikensembles durch.

Zu den interessantesten Initiativen der Gesellschaft für Volksmusik und Theater gehörte die Veranstaltung der „Ermländisch-Masurischen Festtage der Volkskultur“ unter der Bezeichnung „Frühlingsfest“. Bedeutende Ergebnisse hat auch die Organisationsarbeit aufzuweisen. Es wurden 13 Kreis-Zweigstellen ins Leben gerufen, über 540 Mitglieder erfaßt und 210 Theaterensembles sowie 55 Chöre gegründet. Bei den Kreis-Zweigstellen der Gesellschaft arbeiteten 18 eigene Theaterensembles, 6 Puppentheater, 6 Chöre, 2 Musikensembles und 1 Tanzensemble. Zu den aktivsten gehörten die Zweigstellen in Lidzbark Warmiński, Ostróda, Pasłęk, Kętrzyn und Mragowo.

Im Jahre 1948 wurde die Gesellschaft für Volksmusik und Theater in die Gesellschaft der Volkshochschulen der Republik Polen einverleibt und in die Theaterabteilung dieser Gesellschaft umgewandelt.